

Τρόποι Ανάπτυξης Παραγράφων

- Οι τρόποι οργάνωσης του λόγου – ανάπτυξης παραγράφων είναι: (1) με παραδείγματα, (2) με σύγκριση και αντίθεση, (3) με αιτιολόγηση, (4) με ορισμό, (5) με διαίρεση, (6) με αίτια και αποτελέσματα, (7) με αναλογία.

- **Ανάπτυξη με παραδείγματα:** αν το περιεχόμενο της θεματικής περιόδου χρειάζεται τεκμηρίωση ή/και διευκρίνιση, τότε η παράγραφος μπορεί να αναπτυχθεί με παραδείγματα ή/και με επεξηγήσεις (βλ. και ενότητα «Είδηση», Β Λυκείου). Π.χ., «Οι παραδόσεις και ο ειδικός τρόπος ζωής που διαμορφώνει μια κοινωνία είναι παράγοντες καθοριστικοί τουλάχιστον όσο και το εξωτερικό περιβάλλον. Τα αγγλικά δε διαθέτουν τόσο πλούσιο λεξιλόγιο σχετικά, με το χιόνι όσο η γλώσσα των Εσκιμώων, κι ας μιλιούνται επίσης στον Καναδά και στην Αλάσκα. Στην αρχαία αττική διάλεκτο είχαν δημιουργηθεί πολλοί φιλοσοφικοί, μαθηματικοί και πολιτικοί όροι...». Τα παραδείγματα συνήθως αντλούνται: **α)** από την επικαιρότητα, την καθημερινή ζωή και την κοινή εμπειρία, **β)** από την προσωπική εμπειρία και τα βιώματά μας, **γ)** από το ιστορικό παρελθόν (ιστορικά παραδείγματα) ή τέλος **δ)** μπορεί να είναι πλαστά – επινοημένα (καλό είναι, να αποφεύγουμε τα πλαστά παραδείγματα, όταν τα κείμενά μας έχουν αποδεικτικό χαρακτήρα). **Σκοπός – πρόθεση** του συντάκτη, όταν οργανώνει το λόγο του με παραδείγματα, είναι: **α)** να τεκμηριώσει / να αποδείξει (τα παραδείγματα ως μέσα πειθούς είναι τεκμήρια → επίκληση στη λογική), να επιβεβαιώσει, να διευκρινίσει την άποψη που διατύπωσε στη θεματική περίοδο και **β)** να καταστήσει το ύφος του κειμένου του πιο παραστατικό και πιο αποτελεσματικό, καθώς ο αναγνώστης μπορεί εύκολα να ανακαλέσει και να αναπαραστήσει στο μυαλό του εικόνες, περιστατικά και γεγονότα από την πραγματική ζωή.
- **Σύγκριση και αντίθεση:** η θεματική περίοδος μπορεί να μας παρακινεί να επισημάνουμε τις διαφορές (ή ενίοτε και τις ομοιότητες) ανάμεσα σε πρόσωπα, πράγματα και ιδέες. Στην περίπτωση αυτή αναπτύσσεται με σύγκριση και αντίθεση (βλ. και ενότητα Βιογραφικά είδη, Β Λυκείου). Π.χ., «Μέσα στην ιστορική πορεία του πνεύματος δύο αντίθετα ρεύματα υφαίνουν με την ορμή τους την κίνηση των ιδεών. Το ένα – η πρόοδος – ωθεί ακάθεκτα προς τα εμπρός, προς κάτι ανείπωτο ακόμη, κάτι που δεν έχει άνετα σαρκωθεί στη σκέψη και στη διατύπωση, δεν έχει πραγματοποιηθεί, αλλά θέλγει σαν πυρετώδης προσμονή. Το άλλο – η συντήρηση – αντιστέκεται και προσπαθεί με σύνεση και περίσκεψη να κρατήσει το με αγώνες πραγματοποιημένο, το δοκιμασμένο, τη θετική και σίγουρη κατάκτηση που λαμποκοπά σαν ώριμος καρπός...». Στις παραγράφους που αναπτύσσονται με σύγκριση κι αντίθεση, εντοπίζουμε τις πιο πολλές φορές αντιθετικούς συνδέσμους ή γενικότερα λέξεις και φράσεις που δηλώνουν αντίθεση. **Σκοπός – πρόθεση** του συντάκτη, όταν οργανώνει το λόγο του με σύγκριση και αντίθεση, είναι: **α)** να επισημάνει και να απαριθμήσει τις διαφορές (καμιά φορά και τις ομοιότητες) ανάμεσα σε δύο έννοιες, φαινόμενα, ενέργειες – διαδικασίες, ομάδες ανθρώπων, αντικείμενα κ.τ.λ. και **β)** να τεκμηριώσει την ανωτερότητα – υπεροχή του ενός συγκρινόμενου μέλους σε σχέση με το άλλο (σ' αυτή την περίπτωση η σύγκριση και

αντίθεση λειτουργεί στο λόγο ως συλλογισμός – επιχείρημα και γι' αυτό συχνά στο τέλος της παραγράφου υπάρχει περίοδος κατακλείδα, στην οποία παρουσιάζεται συνοπτικά και με σαφήνεια το συμπέρασμα της σύγκρισης).

- **Αιτιολόγηση:** αν η θεματική περίοδος είναι διατυπωμένη με τέτοιο τρόπο, ώστε να μας παρακινήσει να ρωτήσουμε το «γιατί», η μέθοδος ανάπτυξης θα πρέπει να είναι ασφαλώς η αιτιολόγηση (βλ. και ενότητα «Γλώσσα και γλωσσικές ποικιλίες», Α Λυκείου). Π.χ., «Θα ήταν επικίνδυνο σφάλμα να στηριχτούμε σήμερα πάνω στην άποψη ότι ο πυρηνικός πόλεμος μπορεί να αποφευχθεί ή να προληφθεί με το πυρηνικό αδιέξοδο ή με την ισορροπία του τρόμου. Πρώτο, γιατί η τεχνολογία μπορεί να καταστρέψει αυτήν την ισορροπία. Έπειτα η ισορροπία γίνεται όλο και πιο ασταθής... Τέλος...». Στις παραγράφους που αναπτύσσονται με αιτιολόγηση, εντοπίζουμε τις πιο πολλές φορές αιτιολογικές προτάσεις, αιτιολογικούς ή/και υποθετικούς ή/και συμπερασματικούς συνδέσμους, ενώ παρατηρούμε ότι οι λεπτομέρειες οργανώνονται στον άξονα της λογικής ή στον άξονα του χώρου και του χρόνου και ενισχύονται με άλλα μέσα πειθούς (στατιστικά στοιχεία, αποτελέσματα ερευνών, γνώμες ειδικών, παραδείγματα κ.ά.). Η αιτιολόγηση στην ουσία αποτελεί συλλογισμό – επιχείρημα (παραγωγικό, επαγωγικό) και χρησιμοποιείται συνήθως, όταν ο συντάκτης του κειμένου επιδιώκει να μας πείσει κάνοντας επίκληση στη λογική. Άρα, **σκοπός – πρόθεση** του συντάκτη, όταν οργανώνει το λόγο του με αιτιολόγηση, είναι: **α)** να πείσει για την ορθότητα και την αλήθεια της άποψης του και **β)** να αποδείξει την ισχύ της θέσης του, όπως αυτή διατυπώνεται συνήθως στη θεματική πρόταση της παραγράφου ή στην αρχή του κειμένου.
- **Ορισμός:** στην περίπτωση που το περιεχόμενο της θεματικής περιόδου υποβάλλει στον αναγνώστη την πιθανή ερώτηση «Τι είναι;» ή «Τι εννοεί με αυτό;» η παράγραφος πρέπει να αναπτυχθεί με ορισμό (βλ. και ενότητα «Κριτική - Παρουσίαση», Β Λυκείου). Π.χ., «Αυτή τη διαδικασία με την οποία ένα άτομο μαθαίνει και υιοθετεί τα σχήματα συμπεριφοράς και τους κανόνες που θεωρούνται κατάλληλοι για το κοινωνικό του περιβάλλον την ονομάζουμε κοινωνικοποίηση». Σ' έναν ορισμό συνήθως μπορούμε να διακρίνουμε την οριστέα έννοια, το γένος και την ειδοποιό διαφορά. **Σκοπός – πρόθεση** του συντάκτη, όταν οργανώνει το λόγο του με ορισμό, είναι: **α)** να καθορίσει και να εκθέσει τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα μιας έννοιας που παρουσιάζεται στη θεματική πρόταση της παραγράφου και που – κατά τον συντάκτη του κειμένου – είναι άγνωστη ή/και δυσνόητη και ασαφής για τους αναγνώστες και **β)** να οριοθετήσει και να διαφοροποιήσει μια έννοια από άλλες συναφείς – ομοειδείς.
- **Διαίρεση:** αν η θεματική περίοδος είναι διατυπωμένη έτσι που να αποκαλύπτει τα στοιχεία από τα οποία αποτελείται ένα αντικείμενο ή μια ιδέα, η πιο πρόσφορη μέθοδος για την ανάπτυξη της είναι η διαίρεση – το κομμάτιασμα του όλου στα μέρη του (βλ. και ενότητα «Κριτική - Παρουσίαση», Β' Λυκείου). Π.χ., «Τον πολιτισμό τον διαιρούμε συνήθως σε τεχνικό και πνευματικό. Ο τεχνικός πολιτισμός περιλαμβάνει... Στην έννοια του πνευματικού πολιτισμού μπορούμε να

περιλάβουμε...». Ειδικότερα, με τη διαίρεση αναλύουμε ένα σύνολο (γένος) στα μέρη του (μέλη της διαίρεσης – είδη) με βάση κάποιο ουσιώδες γνώρισμά τους (διαιρετική βάση). **Σκοπός – πρόθεση** του συντάκτη, όταν οργανώνει το λόγο του με διαίρεση, είναι: **α)** να παρουσιάσει με τρόπο οργανωμένο και αναλυτικό τα συστατικά στοιχεία που απαρτίζουν μια σύνθετη έννοια, διαδικασία, αντικείμενο, κ.τ.λ., **β)** να βοηθήσει τον αναγνώστη να κατανοήσει σε βάθος τα συστατικά μέρη της συγκεκριμένης έννοιας, διαδικασίας, αντικειμένου, κ.τ.λ. Τόσο η διαίρεση όσο και ο ορισμός, ως τρόποι οργάνωσης του λόγου, απαντώνται συνήθως σε κείμενα που έχουν επιστημονικό χαρακτήρα.

- **Αίτια και αποτελέσματα:** αν σε μια θεματική πρόταση διατυπώνεται η αιτία ή οι αιτίες που οδηγούν σε ένα αποτέλεσμα ή σε αποτελέσματα, τότε η ανάπτυξη πρέπει να γίνει με τη μέθοδο των αιτίων και αποτελεσμάτων. Π.χ., «Η διαφήμιση επιδρά αρνητικά και στην ωρίμανση της συνείδησης του καταναλωτή. Οδηγεί στην άμβλυνση της επίγνωσης της θέσης που αυτός κατέχει στο συγκεκριμένο σύστημα παραγωγής. Αναπτύσσει τις προϋποθέσεις για τη δημιουργία ενός τεχνητού κλίματος ευφορίας, μικρής διάρκειας, αλλά επαναλαμβανόμενου, μέσα από την ατέλειωτη ποικιλία των διαφημιζόμενων προϊόντων...». **Σκοπός – πρόθεση** του συντάκτη, όταν οργανώνει το λόγο του με αίτια και αποτελέσματα, είναι: **α)** να παρουσιάσει τις συνέπειες – τα αποτελέσματα μιας αιτίας, που συνήθως αναφέρεται στη θεματική πρόταση της παραγράφου και **β)** να τονίσει τη σοβαρότητα των συνεπειών και να παρακινήσει τον αναγνώστη να αναλάβει δράση και **γ)** να πείσει τον αναγνώστη για την ορθότητα της άποψής του (επίκληση στη λογική: η οργάνωση του λόγου με αίτια και αποτελέσματα είναι στην ουσία ένας επαγωγικός συλλογισμός της μορφής αιτίου – αποτελέσματος).
- **Αναλογία:** αν τέλος η θεματική περίοδος είναι διατυπωμένη ως παρομοίωση ή μεταφορά, πρέπει να αναπτυχθεί με αναλογία, δηλαδή με μια εκτεταμένη παρομοίωση (βλ. και ενότητα Περιγραφή, Α Λυκείου). Στη μέθοδο αυτή έχουμε δυο σκέλη – μέρη: το ένα μέρος αναφέρεται στο περιγραφόμενο αντικείμενο, ενώ το άλλο σε ένα αντικείμενο πιο οικείο που παρουσιάζει αναλογίες – ομοιότητες με το περιγραφόμενο. Με την αναλογία ο συγγραφέας παρομοιάζει κάτι άγνωστο και δυσνόητο με κάτι που γνωρίζει ο αναγνώστης από την εμπειρία του. Ο λόγος αποκτά παραστατικότητα, γίνεται πιο άμεσος και κατανοητός. Π.χ., «Ο οργανισμός καταναλώνει ενέργεια όπως και μία μηχανή. Το αυτοκίνητο λ.χ. ή η θεριζοαλωνιστική μηχανή εξασφαλίζουν την αναγκαία για τη λειτουργία τους (κίνηση κτλ.) ενέργεια καίγοντας βενζίνη. Έτσι, κι ο οργανισμός βρίσκει την αναγκαία για τις λειτουργίες τους ενέργεια με ανάλογο τρόπο, καίγοντας ή διασπώντας χημικές ενώσεις». Σ' αυτόν τον τρόπο οργάνωσης του λόγου καταφεύγουμε, όταν το περιγραφόμενο αντικείμενο ή το προς ανάλυση θέμα είναι σύνθετο και πολύπλοκο ή ειδικό, άγνωστο και συνεπώς δυσνόητο για το δέκτη. Γι' αυτό χρησιμοποιούμε ένα ανάλογο παράδειγμα που ως περισσότερο οικείο βοηθά, μέσω της αναλογίας – ομοιότητας, στην κατανόηση του πρώτου. Η αναλογία αποτελεί στην ουσία σύγκριση αντικειμένων, φαινομένων, καταστάσεων, διαδικασιών και μπορεί να είναι κυριολεκτική ή μεταφορική. Με την κυριολεκτική συγκρίνονται αντικείμενα, φαινόμενα κ.τ.λ. που παρουσιάζουν

βασικές ομοιότητες και κοινά στοιχεία. Στη μεταφορική αναλογία συγκρίνονται «αντικείμενα» που, αν και εκ πρώτης όψεως είναι τελείως διαφορετικά, παρουσιάζουν κάποιες απροσδόκητες ομοιότητες μεταξύ τους. Τις κυριολεκτικές αναλογίες μπορούμε να τις χρησιμοποιήσουμε για να πείσουμε κάνοντας επίκληση στη λογική (επαγωγικοί συλλογισμοί – επιχειρήματα με τη μορφή της αναλογίας), ελέγχοντας αν πράγματι ισχύουν οι αναλογίες – ομοιότητες κι αν το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουμε είναι αποδεκτό, χωρίς να ξεχνάμε ότι η αναλογία, ως συλλογισμός, είναι ατελής και καταλήγει σε πιθανολογικό συμπέρασμα. Επίσης, καλό είναι να γνωρίζουμε ότι η μεταφορική κυρίως αναλογία μπορεί να αξιοποιηθεί από το συγγραφέα για να αποδώσει πιο παραστατικά και ζωντανά μια κατάσταση ή ένα φαινόμενο. Η δομή της παραγράφου που αναπτύσσεται με αναλογία, έχει συνήθως τυπική δομή: **α)** στη θεματική περίοδο ορίζουμε τα μέρη της αναλογίας, **β)** στα σχόλια – λεπτομέρειες προτάσσουμε το μέρος της αναλογίας που είναι απλό και οικείο και στη συνέχεια εκθέτουμε το μέρος της αναλογίας που θέλουμε να διασαφηνίσουμε και **γ)** στην κατακλείδα συνοψίζουμε το κοινό στοιχείο που συνδέει τα μέρη της αναλογίας. **Σκοπός – πρόθεση** του συντάκτη, όταν οργανώνει το λόγο του με αναλογία, είναι: **α)** να παρουσιάσει με τρόπο κατανοητό και εύληπτο μία σύνθετη και δυσνόητη έννοια, διαδικασία, κ.τ.λ. συσχετίζοντας και παρομοιάζοντάς την με μία άλλη που είναι πιο οικεία και γνωστή στον αναγνώστη, **β)** να επηρεάσει συναισθηματικά τον αναγνώστη (επίκληση στο συναίσθημα), καθώς ο λόγος – κυρίως στη μεταφορική αναλογία – αποκτά πολυσημία και ποιητικότητα (συγκινησιακή – ποιητική χρήση της γλώσσας) κι έτσι κινητοποιεί τη σκέψη και τη φαντασία του αναγνώστη και του επιτρέπει να ανακαλύψει τις συνειρμικές σχέσεις ανάμεσα στα «αντικείμενα» που παρομοιάζονται και **γ)** να πείσει (επίκληση στη λογική) για τις υφιστάμενες ομοιότητες ανάμεσα στα συγκρινόμενα μέρη (σ' αυτή την περίπτωση προτιμάται αποκλειστικά η κυριολεκτική αναλογία).

- **Συνδυασμός μεθόδων:** στην πράξη βέβαια σπάνια συναντούμε μονάχα έναν τρόπο ανάπτυξης. Συνήθως χρησιμοποιούμε συνδυασμό από δύο ή και περισσότερους τρόπους. Όταν, π.χ., χρησιμοποιούμε τη μέθοδο του ορισμού, μπορεί να χρειαστεί συγχρόνως να δικαιολογήσουμε μια κρίση μας, να διευκρινίσουμε μια έννοια με ένα παράδειγμα κ.τ.λ. Δες, π.χ., ποιοι τρόποι χρησιμοποιούνται στο παρακάτω απόσπασμα: «*Η γνώση ήτανε, και είναι πάντα, για το κάθε λογής κατεστημένο ένα δίλημμα, κάτι που γεννάει αντιδράσεις αντιφατικές και διφορούμενες. Από τη μια μεριά, το ξάπλωμα των γνώσεων και γενικότερα η πνευματική ανάπτυξη των ανθρώπων φαίνεται αναγκαία για την οικονομική διαδικασία, τόσο στη φάση της παραγωγής όσο και στη φάση της κατανάλωσης. Ο καλός τεχνίτης, ο καλός επαγγελματίας, ο καλός διευθυντής, ο καλός εφευρέτης χρειάζονται μόρφωση, κι ο μορφωμένος άνθρωπος έχει πρόσθετες ανάγκες να ικανοποιησει. Από την άλλη όμως μεριά, ο μορφωμένος άνθρωπος δε γίνεται μόνο καλό στέλεχος στην παραγωγή και καλός πελάτης στην κατανάλωση· αλλά μέσα του ξυπνούν ερωτηματικά και προβληματισμοί, αναζητήσεις και αμφιβολίες για την οικονομική διαδικασία και για την ίδια τη δομή της κοινωνίας, που μπορούν να υποσκάψουν τα θεμέλια του κατεστημένου και να αποβούν μοιραία για την ύπαρξή του*» (Γ. Κουμάντος, «Οι κονσέρβες της σοφίας»).